

Sheikh Mehmed Zoravî

Şenol SUSOY*

Abstract

Many people who have been influential in the scene of important events in our history in terms of politics, religion and culture have grown up in the region where Karabük province is located. Sufis constitute a significant part of these people. Some of these Sufis, which have an important place in the Sufi life of Karabuk region, have also influenced the Sufi life of our country. One of these people, Sheikh Mehmed Zoravî, is an important yet unknown sufi in the sequence of the Sha'baniyye branch of the Halvetiyye sect, which was influential in the Turkish Sufi life. From his doctrine, the Cherkeshyism and Cherkeshies scholars, which had a significant impact on the Turkish Sufi life, emerged, and important scholars and sufis such as Mustafa Çerkeşî and Kuşadalı İbrahim Efendi were raised. He also played an important role in the mystical life around Karabük-Safranbolu with the lodge he founded.

In this study, we will briefly mention the Halvetiyye sect and Sha'baniyye-Nasuhiyye branch that Mehmed Zoravî was a member of and how this cult entered the Karabük region.

Keywords: Khalwatiyya, Şa'bâniyye, Nasuhiyye, Sheikh Mehmed Zoravî, Sheikh Mehmed Nasuhî.

Şeyh Mehmed Zoravî

Şenol SUSOY

Öz

Tarihimizde önemli olaylara sahne olan Karabük ilinin bulunduğu yörede siyasi, dini ve kültürel yönden tarihimizde etkili olmuş pek çok kişi yetişmiştir. Bu kişilerin önemli bir kısmını mutasavvıflar oluşturmaktadır. Karabük yöresinin tasavvufî hayatında önemli bir yeri olan bu mutasavvıflardan bazıları, ülkemizin tasavvufî hayatına da etki etmişlerdir. Bu kişilerden Şeyh Mehmed Zoravî, Türk tasavvuf hayatında etkili olan Halvetiyye tarikatının Şa'baniyye kolunun silsilesinde önemli olan fakat pek bilinmeyen bir mutasavvıftır. Onun silsilesinden Türk tasavvuf hayatında önemli etkisi olan Çerkeşilik ve Çerkeşiler âlim zümresi ortaya çıkmış, Mustafa Çerkeşî ile Kuşadalı İbrahim Efendi gibi önemli âlim ve mutasavvıflar yetişmiştir. Ayrıca kurduğu dergâh ile Karabük-Safranbolu çevresindeki tasavvuf hayatında önemli rol oynamıştır.

Yaptığımız bu çalışmada Mehmed Zoravî'nin mensub olduğu Halvetiyye tarikatı ve Şa'baniyye-Nasuhiyye kolu ile bu tarikatın Karabük yöresine nasıl girdiğine kısaca değinildikten sonra, Mehmed

* Teacher, Ministry of Education, Mihralibey Middle School, Branch of Religion Culture, Kars, Turkey.
Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Mihralibey Ortaokulu, Din Kültürü Bölümü, Kars, Türkiye.
senolsusoy@gmail.com ORCID 0000-0003-2813-4249

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 06 May / Mayıs 2020

Accepted / Kabul Tarihi: 27 June / Haziran 2020

Published / Yayın Tarihi: 08 July / Temmuz 2020

Volume / Cilt: 7; **Issue / Sayı:** 14; **Pages / Sayfa:** 284-297.

Suggested ISNAD Citation: Senol Susoy, "Şeyh Mehmed Zoravî", Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7/14 (Temmuz-July 2020), 284-297. www.dergipark.org.tr

Zoravî'nin hayatı, silsilesi ve kendisinden sonra dergâhında şeyhlik yapan kişiler hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Halvetiyye, Şa'bâniyye, Nasuhiyye, Şeyh Mehmed Zoravî, Şeyh Mehmed Nasuhi.

GİRİŞ

Karabük ilinin bulunduğu yöre tarihimizde önemli olaylara sahne olmuş ve bu yöreden siyasi, dini ve kültürel yönden tarihimizde etkili olmuş kişiler yetişmiştir. Bu kişiler hem Karabük yöresi hem de ülkemiz için önemli şahsiyetlerdir. Bu şahsiyetlerden Cinci Hüseyin Efendi hem bir dönem Osmanlı hanedanı ve idaresi üzerinde nüfuz sahibi olmuş hem de Safranbolu'da yaptırdığı eserler ve annesi Hamide Hatun için kurduğu vakıf ile Safranbolu'nun bugün önemli bir şehir olmasında etkili olmuştur. Sadrazam İzzet Mehmed Paşa ise III. Selim döneminde devlet siyasetinde etkili olmuş, ayrıca İstanbul ve Safranbolu'da kurduğu vakıf eserleriyle halka hizmette bulunmuştur. Son Osmanlı vakanüvisti Abdurrahman Şeref Efendi, Şeyhülislam Turşucuzade Ahmet Muhtar Efendi, Mecelle'nin önemli şârihlerinden olan Hacı Reşit Paşa, şâir ve devlet adamı Sadık Vicdânî, Hüseyin Kazım Kadri gibi kişiler Osmanlı siyaset ve kültür alanında etkin olan Karabük yöresi insanlarından bazılarıdır.

Karabük yöresinden yetişen bu ilim, kültür, devlet ve siyaset adamlarından başka pek çok mutasavvıf da vardır. Sümbül Efendi ve Şeyh Şa'bân-ı Veli'nin halifesi Eflani/Küre-i Hadid'li Şeyh Mahmud Efendi, Halvetiliği Bulgaristan/Nevrakop'ta yayan Yazıköylü Şeyh Mehmed Emin Efendi, Halvetiliğin Çerkeşkiye kolunun İstanbul'da yaygınlaşmasına katkı yapan Şeyh Ömer Fuâdî-i Sâni ve Ahmed Gümüşhanevî'nin halifesi Şeyh İsmail Necati Efendi bunlardan bazılarıdır.¹

Bu gönül ve ilim adamlarımızın bazıları yazılı eserler vermiş fakat birçoğu ilimlerini gelecek nesillere aktaran öğrencilerinden başka bir eser bırakmamışlardır. Yaşadıkları dönemde bütün mesailerini nesil yetiştirmeye adanmış olan ve bu sebeple yazılı bir eser ortaya koyacak zamanları olmadıkları için bu gün bazılarının isimleri unutulmuş, bazıları da unutulmaya yüz tutmuştur. Yazılı eser bırakmamış bu kişilerden biri de Hacı Mehmed Zoravî'dir. Onun mesup olduğu Şa'bâniyye tarikatı ve pirlерinin hayatı hakkında bilgi veren kitap ve araştırmalar ile terâcim kitaplarında Mehmed Zoravî hakkında bir ya da birkaç cümle dışında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Şeyh Mehmed Zoravî, tasavvuf tarihimizde önemli bir yere sahip olan Şeyh Mustafa Çerkeşî'yi yetiştirmiştir. Mustafa Çerkeşî ise Osmanlı tasavvuf ve kültür hayatında etkili olan Çerkeşîyye Tarikatı ve Çerkeşîler âlim zümresinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çerkeşîyye'den de Kuşadalı İbrahim Efendi ve zamanının şeyhülislamı ile önemli âlimlerinin intisab ettiği Ömer Fuâdî-i Sâni gibi önemli âlim ve mutasavvıflar yetişmiştir.² Mehmed Zoravî, Karabük ve çevresinin tasavvufi hayatının şekillenmesinde de etkili olmuştur. Bu çalışmayla, önemli mutasavvıfların yetişmesine vesile olduğu halde hayatı hakkında yok denecek kadar az bilgi bulunan ve hakkında hiçbir araştırma yapılmayan Şeyh Mehmed Zoravî'yi gelecek nesillere tanıtmak, onun tasavvuf tarihindeki yerinin

¹ Şenol Susoy, "Karabük Kültür Hayatının Ünlüleri", *Karabük*, İstanbul: 2015, 222-235.

² Nihat Azamat, "Çerkeşî Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, VIII: 274.

anlaşılmasına katkı sağlanmak ve hakkında daha çok araştırılma yapılmasına vesile olmak amaçlanmıştır.

Hacı Mehmed Zoravî hakkındaki ilk çalışma olan bu makalede, onunla ilgili yeter-siz de olsa bilgi veren birkaç kaynaktan başka, Karabük yöresiyle ilgili araştırmalardan ve arşiv belgelerinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte Zora ve Sobran köylerindeki dergâh, türbe ve mezar taşları incelenerek onun, dergâhının ve dergâhında görev yapan diğer şeyhler hakkındaki bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Mehmed Zoravî'nin Halvetîyye-Şa'banîyye tarikatının Nasûhiyye kolu şeyhi olması sebebiyle onunun hayatı, dergâhı ve silsilesi hakkında bilgi verilmesinden önce onun mensup olduğu Halvetîyye ve alt kolları Şa'banîyye ve Nasûhiyye tarikatları hakkında bilgi verilmiştir.

1. Halvetiyye

Hacı Mehmed Zoravî'nin mensub olduğu Halvetiyye tarikatı İslâm dünyasında çok yaygın olan tarikattir. Kurucusunun kim olduğu hakkında görüş birliği olmamakla birlikte kaynakların çoğunda Halvetiyye'nin kurucusu olarak Ömer el-Halvetî (ö. 800/1397-98) kabul edilmektedir.³ İbrâhim Zâhid-i Geylânî'nin (ö. 700/1301) esaslarını belirlediği seyrüsülûk usulünü uygulayan Halvetiyye tarikatından çok sayıda şube doğmuştur.⁴

Tarikatın ikinci pîri, bir bakıma gerçek kurucusu ve yayıcısı olan Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî Şamahî'da doğup 868'de (1463-64) Bakü'de vefat ettiği için Halvetiyye tarikatı Azerbaycan'da gelişmiş ve buradan Anadolu'ya, Anadolu'dan da Balkanlar, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney Asya'ya yayılmıştır.

Halvetiyye tarikatı, Dede Ömer Rûşenî (ö. 892/1487)'nin kurduğu Rûşeniyye, Cemâl-i Halvetî (ö. 899/1494)'nin kurduğu Cemâliyye, Şemseddin Sivâsî (ö. 1006/1597)'nin kurduğu Şemsiyye ve Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin (ö. 910/1504)'in kurduğu Ahmedîyye olarak dört ana şubeye ayrılmıştır.⁵ Bu şubelerden biri olan Cemâliyye şubesi, Sünbüliyye ve Şâbânîyye adlı iki kola ayrılmıştır. Şeyh Şa'ban-ı Velî'ye nispet edilen Şâbânîyye'nin gelişmesi, yayılması ve kurumsallaşması Karabaş Velî döneminde olmuştur. Ona nispet edilen kola Karabaşîyye, Karabaş Velî'nin halifesi Mehmed Nasûhî'den gelen kola ise Nasûhiyye denilmektedir. Mehmed Nasûhî'nin en önemli halifesi Mudurnulu Abdullah Rüşdü'dür. Abdullah Rüşdü'nün en önemli halifesi ise Zoralı Şeyh Hacı Mehmed'dir.

Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin mensub olduğu Nasuhiyye'nin usul ve âdâbı genel olarak Halvetiyye/Şa'bânîyye'nin diğer kolları ile büyük benzerlik gösterir. Nasuhiyye'nin usul ve âdâbını öğrenmek için bir mensubun bir günde yapmış olduğu uygulamalara bakabiliriz. Bir müntesibin bir günü şöyledir:

³ Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1999, XXXIX: 542; Saruhanoğulları beyi İshak Çelebi'nin Manisa'da Revak Sultan isimli zata 1371 yılında bazı arazileri temlik etmesiyle kurulan vakfın vakfiyesinde, tekkenin başına geçecek olan şeyhin Halvetiyye tarikatından olmasının şart koşulmasından Halvetilik tarikatının Ömer Halvetî'den önce teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. 1371 Yılında Ömer Halvetî'nin Şeyhi Ahi Muhammed hâlâ hayattadır. Fatih Sarıkaya, "Halvetiyye Tarikatının Kurucusu Meselesine Dair Yeni Bir Değerlendirme ve Revak Sultan", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2017, VI/III: 2086.

⁴ Mustafa Bahadıroğlu, "İbrâhim Zâhid-i Geylânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXI: 359-360.

⁵ Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, XV: 394.

Vaktinden önce sabah namazına gidilir, vakit girinceye kadar zikir ve tevhid ile meşgul olunur; genellikle saba makamında olan bir ilahi toplulukla okunur. Namaz kılındıktan sonra Şeyh Efendi, Yahya Şirvani'nin virdini okur ve oradakilere hayır dua eder. Orada bulunanlar birbirlerine selam verdikten sonra "Ya Allah Hû" diye ayağa kalkarak Nasuhi Hazretlerinin merkadine dönülerek bir Fatiha okunup herkes dağılır. Öğle ve İkinci namazı cemaatla eda olunur.

Akşam namazına vaktinden biraz önce gelinir. 5-10 Dakika süren "Usul" denilen ve kelime-i tevhid kelimelerinin ağır ağır ve uzatılarak söylenmesinden ibaret olan kısa bir toplantı yapılır. Sonra Akşam namazı cemaatle eda edilir.

Perşembe, Cuma ve Pazar günleri ile Kandil ve bayram günlerinin yatsı namazından sonra Nasuhi ayini yapılır. Bunun icrası şöyledir: Gelenler diz üstü oturarak halka oluştururlar. Şeyh, Euzü besmeleden sonra Fatiha suresi ve "İnna'llâhe ve melâiketehu yusallûne 'ale'n-nebiy, yâ eyyuhe'l-lezîne âmenû sallû 'aleyhi ve sellimû teslîmâ"⁶ ayetini okur. Sonra da hızlı ve güzel bir sesle 11 defa söylenen Selat-ı Ümmiyye'yi okumaya başlar, okuyuşun bitiminde peygamberin ehline ve ashabına salât u selamlar ithaf edilir.

Sonra şeyh efendi "Fa'lem ennehû lâ ilâhe illallah"⁷ diyerek gayet ağır ve üç defa "Tevhid"e başlar. Müteakiben yüksek sesle sayha halinde Allah ismi tekrarlanır. Daha sonra öncekinden biraz süratlice dört defa kelime-i tevhid, sonrasında ise hızlıca üç yüz defa yine kelime-i tevhid okunur. Şeyh efendinin "İlla'llah" demesiyle sükûnet başlar.

Halkadaki zâkirler tarafından "Cumhur" denen bir ilahi ya da bir kişi tarafından "Durak" okunur. Bitiminde şeyh efendi "Allah Hû" deyince altı defa "Hû" ismi bir ağızdan zikredilir, yedinci "Hû" ismi süratli ve yüksek sesle söylenir. Sonrasında 20-25 dakika süren "Hizb-i Esmâ'ya başlanır. Bu esnada zâkirler ilahiler okur ya da bir kişi naat veya kaside okur. Sonunda şeyh efendinin "İllallah" demesiyle ayin son bulur. Bunu takiben aşr-ı şerifin tilaveti ve kısa bir duanın sonrasında peygambere salavat getirilir. Sonra herkes "Ya Allah, Hû" diyerek ayağa kalkar ve yine Nasuhi hazretlerinin kabrine yönelilerek Fatiha okunur ve cemaat dağılır.⁸

2. Halvetiliğin Karabük Yöresine Gelişi

Nasuhiyyenin bağlı bulunduğu Halvetilik XIV. yüzyılda Anadolu'ya girmiştir. Halvetiliğin Karabük yöresine ilk defa ne zaman geldiği bilinmemektedir. Arşiv kayıtlarına göre XIV. Yüzyılda Karabük yöresinde pek çok zaviye bulunmaktadır. Fakat bunların hangisinin Halvetiyye'ye ait olduğu hakkında bilgi yoktur.

Halvetiyye Karabük yöresinde en çok görülen tarikattır. Özellikle Halvetiliğin Şa'bâniye kolunun alt kolları oldukça yaygındır. Bunda pek çok Şa'bânî büyüğünün Karabük yöresine ve çevre yörelere mensup olmasından kaynaklanmaktadır. Karabük Vilayeti dâhilinde bilinen Halvetiyyeye ait merkezlerin en eskisi Eflani ilçesine bağlı Küre-i Hadid köyüdür. Halvetiler, Candaroğlu İsmail Bey Camisi yakınındaki dergâhta faaliyet göstermişlerdir. Bu dergâhta faaliyet gösterdiği bilinen ilk kişi Şeyh Mahmud Efendi

⁶ el-Ahzâb, 33/56.

⁷ el-Muhammed, 47/19.

⁸ Rûknüddin Nasuhioğlu, *Şeyh Muhammed Nasuhi, Hayatı, Eserleri, Divanı, Mektupları*, haz. Kemal Edib Kürçüoğlu, İstanbul 1996, 54-58.

(Mahmud bin Nefes)'dir. Şeyh Mahmud Efendi, Şeyh Şa'bân-ı Veli'nin halifesidir ve ondan önce vefat etmiştir. O, Şeyh Şa'bân-ı Veli'den önce de İstanbul'da yine bir Halvetî Şeyhi olan Sümbül Efendi'nin halifesiydi. Şeyh Mahmud Efendi'nin yetiştirdiği Muhyiddin Efendi ise daha sonra Şeyh Şa'bân-ı Veli'nin yerine postnişin olmuştur.

Küre-i Hadid'ten sonra Halvetiliğin Karabük yöresindeki merkezlerinden biri Safranbolu olmuştur. Bunların bilinen en eskisi ise Şeyh Murad Efendi'nin dergâhıdır. Bu dergâhın faaliyetleri onun oğlu Mehmed Efendi ve ondan sonra gelenlerle devam etmiştir.

Safranbolu'daki Halvetiliğin diğer merkezlerinden biri de Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin görev yaptığı Zora köyünde bulunan dergâhtır. Bu dergâhın Safranbolu'da da bir şubesi bulunmaktaydı. Zora şeyhleri kışın Safranbolu'daki dergâhta bulunurlardı.⁹

3. Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin Hayatı ve Silsilesi

Halvetî/Şa'bânî tarikatının Nasuhiyye kolu şeyhi olan Hacı Mehmed Efendi Zora¹⁰ köyündendir.¹¹ Doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Babası Şeyh Muharrem Efendi'dir. Yöre halkı tarafından kendisi Şeyh Mehmed Esad Efendi¹², eski adı Zora olan Akören (Kaleköy)'de medfun olan babası da Muharrem Nihani olarak bilinmektedir.

Karabük yöresinde halk arasında anlatılan rivayete göre Şeyh Mehmed Esad Efendi ve Şeyh Muharrem Nihanî kardeş olarak bilinmektedir. Bu rivayete göre iki kardeşten küçük olan ve Zora köyüne yerleşen Şeyh Muharrem Nihani bayramın birinci günü köy halkı ile birlikte bayramlaşmak ve abisinin elini öpmek için Zopran'a gidermiş. Bayramın ikinci günü ise kardeşlerin büyüğü olan ve Zopran köyüne yerleşen Hacı Mehmed Esad Efendi köy halkıyla birlikte Zora (Akören) köyüne gidermiş. Bu gelenek iki köy arasında günümüzde de devam etmektedir.

Hüseyin Lütfi Ersoy, yazdığı kitapta bu rivayete yer vermiş¹³, Halim Gül de yazdığı makalede Hüseyin Lütfi Ersoy'un kitabını kaynak göstererek aynı bilgiyi vermiştir.¹⁴ Oysa yörede anlatılan rivayetteki Hacı Mehmed Esad Efendi ile Muharrem Nihani'nin kardeş olduğu şeklindeki bilgi yanlıştır. Şeyh Muharrem Nihani'nin, Şeyh Hacı Mehmed Esad'ın küçük kardeşi değil babası olduğu Za'feranbolu'nun Manevi Mimarları adlı kitapta iki kaynak gösterilerek ortaya çıkarılmıştır.¹⁵ Fakat Halim Gül, bu kitabın yayınlanmasından sonra makalesini düzenleyerek yayınlamasına rağmen önceki bilgileri tekrar etmiştir.¹⁶

⁹ Şenol Susoy, *Za'feranbolu'nun Mânevî Mimarları*, Safranbolu Belediyesi Yayınları, Karabük 2014, 24-26.

¹⁰ Eskiden, Safranbolu kazasının Kızılbel nahiyesine, şimdi ise Karabük ili merkez ilçesine bağlı büyük bir köydür. Yeni adı, Akören'dir.

¹¹ Osmanzade Hüseyin Vassaf; *Sefine-i Evliya*, c. IV, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul 2006, 77; Sadık Vicdani, *Tarikatler Ve Silsileleri*, haz. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, 217; Nasuhioğlu, *Şeyh Muhammed Nasuhi, Hayatı, Eserleri, Divanı, Mektupları*, 25.

¹² Bu tarikat ile ilgili silsileyi veren bazı eserlerde de, Şeyh Mehmed Esad Zoravî olarak geçmektedir. Mustafa Tatcı, "Hazret-i Pîr Şeyh Şabân-ı Velî Ve Şabâniyye", *I. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu 4-6 Mayıs 2012*, Kastamonu 2012, I: 58.

¹³ Hüseyin Lütfi Ersoy, *Karabük Tarihi*, Karabük Valiliği yayını, İstanbul 2011, 210.

¹⁴ Halim Gül, "Safranbolulu Halvetî-Şabânî Şeyhi Yazıköylü Mehmed Emin Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tekkesi", *Dünden Bugüne Safranbolu'da Dinî Hayat*, Safranbolu Belediyesi Yay., Safranbolu 2016, 123-124.

¹⁵ Susoy, *Za'feranbolu'nun Mânevî Mimarları*, 172-176, 209.

¹⁶ Halim Gül, "Safranbolulu Halvetî-Şabânî Şeyhi Yazıköylü Mehmed Emin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tekkesi", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2017, VI/III, 1428.

Ayrıca Çankırı'nın Manevi Mimarları adlı Sempozyumda sunduğu tebliğde de aynı bilgileri tekrarlamıştır.¹⁷

Şeyh Hacı Mehmed Zoravî'nin babasının Şeyh Muharrem Efendi olduğu, birden çok kaynakta verilen bilgilerden ortaya çıkmaktadır. Bu kaynaklardan Sefine-i Evliya'da Şeyh Abdullah Rüşdü Efendi'nin halifeleri arasında gösterilen Şeyh Mehmed Zoravî, Şeyh Mehmed bin Muharrem olarak yazılmıştır.¹⁸

Diğer bir bilgi kaynağı ise İstanbul'daki Halvetiyye/Karabaşîyye şeyhlerinden İbrahim Hâs (ö. 1762)'in¹⁹ yazdığı mektuptur. İbrahim Hâs, Safranbolu'daki Şeyh Murad²⁰ oğlu Şeyh Mehmed Efendi²¹ ile mektuplaşmıştır. O, Şeyh Mehmed Efendi'ye 1744 tarihin- de yazdığı mektupta, "Ve o tarafda Şeyh Muharrem Efendi-zâde Şeyh el-Hâc Mehmed Efendi'ye selâmlar olunur." diye yazarak Şeyh Hacı Mehmed Zoravî'ye de selam yollamıştır. Bu bilgiden de Şeyh Hacı Mehmed Zoravî'nin babasının Şeyh Muharrem Efendi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu kaynaklardan başka, Şa'baniyye'nin kollarına mensub tarikatlerin silsilesini yazan ve bu silsilelerdeki şeyhlerin hayatlarını anlatan bazı kitap ya da makalelerden de Şeyh Hacı Mehmed Zoravî'nin babasının Şeyh Muharrem Efendi olduğu anlaşılmaktadır.²²

İlk tasavvuf eğitimini Mehmed Nasûhî Efendi'den alan Zoralı Hacı Mehmed Efendi²³, dördüncü tavra kadar ondan feyz almıştır.²⁴ Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin Şeyh Nasuhi ile tanışması babası sebebiyle olduğu söylenebilir. Çünkü babası Muharrem Efendi ile Şeyh Nasuhi birbirlerini tanımakta belki de aynı kaynaktan beslenmekteydiler. Nitekim 1714 Yılında Kastamonu'ya sürgün edilen Üsküdar Halveti Dergâhı şeyhi Şeyh Nasuhi (ö. 1718) Kastamonu'ya gidiş ve dönüşünde konakladığı yerlerdeki muhib, yârân ve halifelerini ziyaret ederken Şeyh Muharrem'i de ziyaret etmiştir.²⁵

¹⁷ Halim Gül, "Çerkeşî Halifelerinden Safranbolulu Mehmet Emin Efendi", *Çankırı'nın Manevi Mimarları*, 2017, 91.

¹⁸ Vassaf, *Sefine-i Evliya*, IV: 77.

¹⁹ Tatçı, "Hazret-i Pîr Şeyh Şabân-ı Velî Ve Şabâniyye", 40.

²⁰ Şeyh Murad Efendi, Halvetiyye tarikatı Şemsiyye kolunun şeyhi olan Abdülmecid-i Sivâsî Efendi'nin halifesidir. 1701 tarihinden önce vefat etmiştir. Susoy, *Za'feranbolu'nun Mânevi Mimarları*, 201.

²¹ Şeyh Murad'ın küçük oğludur. 1701'den kısa bir süre önce, babasının yerine Safranbolu'da şeyh olmuştur. 1759'dan sonraki bir tarihte vefat etmiştir. Susoy, *Za'feranbolu'nun Mânevi Mimarları*, 201.

²² Bu çalışmalarda Şeyh Mehmed Zoravî, Mehmed veya Muhammed b. Muharrem olarak yazılmıştır. Ekrem Işın, "İbrahim Efendi (Kuşadalı)", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. IV, editörler. Nuri Akbayar, Ekrem Işın, Necdet Sakaçoğlu vd., Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, 1994, 125; Ali Rıza Soydar, *Şeyh Mustafa Çerkeşi*, Semih Ofset, Ankara 2014, s. 34; Mahmud Esad Erkaya, "Mehmed Aydı Efendi'nin (1812-1865) Divan'ında Dînî ve Tasavvufî Kültür", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2016, IX/XXXIII, 217.

²³ Şeyh Mehmed Nasuhi, Karabaş Veli'nin emriyle Mudurnu'ya irşad göreviyle gönderilmiş ve orada 1685 yılına kadar onbir yıl kalmıştır. Mudurnu'da Şeyh Abdullah Rüşdi'yi ve İstanbul'a dönmeden önce ise Mehmed Zoravî'yi yetiştirmiştir. Vassaf, *Sefine-i Evliya*, IV: 58.

²⁴ Nasuhioğlu, *Şeyh Muhammed Nasuhi, Hayatı, Eserleri, Divanı, Mektupları*, 25.

²⁵ Eskipazar tarafından yola çıkan Şeyh Nasûhî kâfilesi Şeyh Muharrem Efendi ve diğer kisve sahipleri ile birlikte, Pazar günü dağın zirvesindeki Hz. Bahadır Sultan'ın mezarına ulaşmıştır. Günümüzde Bahattin Gazi'nin türbesi olan bu yerde zikir ve dua yapılmıştır. Sonra Dayı Ağa'ya misafir olan kâfile o gece Şeyh Muharrem Efendi'nin meskûn olduğu mescide gitmiştir. Mustafa Tatçı, "Yeni Bilgiler Işığında Üsküdarlı Şeyh Muhammed Nasuhi (1058 - 1648 / 1130 - 1718)", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 5/XIII, Ankara 2004, 71-72.

Hacı Mehmed Zoravî, Mehmed Nasûhî'nin vefatından sonra hilafetini Mudurnulu Abdullah Rüşdî'den tamamlamış ve Abdullah Rüşdî'nin 1728'de²⁶ ölümünden sonra şeyh olarak posta oturmuştur.²⁷

İbrahim Has'ın yazdığı mektuptan Zoralı Hacı Mehmed Efendi'nin 1744 yılında hayatta olduğu anlaşılmaktadır.²⁸ Ne zaman vefat ettiği bilinmeyen Şeyh Hacı Mehmed Efendi, ölümünden sonra yaptırmış olduğu dergâhta defnolunmuştur. O'nun ezberinde bin bir hadîs-i şerîf olduğu rivayet edilmiştir.²⁹

Şeyh Muhammed Efendi'nin tarikattaki silsilesi ise şöyledir:

1. Pir-i tarikat Şeyh Şa'ban-ı Veli (ö. 4 Mayıs 1569)
2. Şeyh Osman Efendi
3. Şeyh Hayreddin Efendi
4. İskilipli Şeyh Abdülbaki Efendi
5. Küre-i Hadid'li Şeyh Muhyiddin Efendi
6. Şeyh Ömer Fuadi Efendi
7. Çorumlu Şeyh İsmail Kudsi Efendi
8. Şeyh Mustafa Muslihiddin Çelebi
9. Arapgirli Şeyh Karabaş Veli (Aliyyü'l-Atvel)
10. Şeyh Muhammed Nasuhi Üsküdari
11. Mudurnulu Şeyh Abdullah Rüşdî (ö. 1728)
12. Şeyh Muhammed Zoravî.³⁰

Şeyh Mustafa Çerkeşi yazdığı mersiyede, şeyhi olan Muhammed Zoravî hakkında sunları yazmıştır:

Rehber-i seyr-i İllallâh, mürşid-i râh-ı hüdü,
Mahzen-i sırr-ı ilâhi, ey Efendi'm kandesin.

Nice müddet kalbimin iklimine sultân idin,
Seyr-i lillâh bağının serv-i bülendim kandesin.

Çok zamandır âteş-i firkatle canım yanmada,
Gel maiyet kıl benimle canda cânım kandesin.

Âlem-i kevnin verâsında kurupsun haymeni,
Sidre-i sırr-ı sıfâta Cebrâil'im kandesin.

²⁶ Rüknuddin Nasuhioğlu'na göre Abdullah Rüşdî Efendi H. 1147 / M. 1734 yılında vefat etmiştir. Nasuhioğlu, *Şeyh Muhammed Nasuhi, Hayatı, Eserleri, Divanı, Mektupları*, 25.

²⁷ Mustafa Rumi Efendi Efendi (Şeyh-Geredeli), *Divan*, haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu- Mustafa Tatçı, Ankara, 1998, IV.

²⁸ İbrahim Has; *Tasavvufi Mektuplar*, haz. Mustafa Tatçı, İstanbul 2005, 22.

²⁹ Vicdani, *Tarikatler ve Silsileleri*, 217-218.

³⁰ Rumi, *Divan*, IV.

Seyr-i fillâh illerinde yanıma Refref idin,
Kâbe kavseyne mahal, Arş-ı muallâ'm kandesin.

Çün fenâ ender-fenâ sahrâsına sultân idin,
Pes bekâ tahtında bâki padişâhım kandesin.

Çünkü ahfâdır vücudun cümle âlem halkına,
Hamd-i lillâh Mustafâ'nın cân içinde cânısın.³¹

Şeyh Muhammed Efendi hakkında anlatılan menkıbelerden biri şöyledir:

Muhammed Efendi'nin halifelerinden ve daha sonra Şa'banilik kolunun ikinci piri kabul edilen Mustafa Çerkeşi önceleri başka bir mürşide bağlıydı. Çerkeşi'nin mürşidi ona, "senin kabiliyetin fazladır; sen Zoralı Mehmed Efendi'ye git" demiş. Mustafa Efendi de mevsim kış olmasına rağmen hemen yola çıkmış, fakat çok engebeli olan Cumcalı denilen yerde kar fırtınasına tutularak yolunu kaybetmişti. Manevi olarak bu durumdan haberdar olan Zoralı Mehmed Efendi hanımına, "bizim deli yolunu kaybetti, bir çorba pişir de götürelim" demiş. Hanımı ona; "bu kış ve kıyamette oraya çorba nasıl gider?" demiş. Bunun üzerine Mehmed Efendi, "öyleyse sen çorbayı pişir, burada yesin" demiş ve elini uzatarak Mustafa Efendi'yi Cumcalı'dan Zora'ya getirmiştir.³²

4. Hacı Mehmed Efendi'den Sonra Dergâhında Görev Yapan Kişiler

Hacı Mehmed Efendi'nin Zora'da bina ettiği dergâh uzun süre kullanılmaya devam edilmiştir. Bu dergâha Osmanlı yönetimi tarafından fukaraya yiyecek ihtiyacı için Bolu mukataasından otuz, tekkedeki zakirlere onbeş, müezzin olanlara onbeş olmak üzere toplam günlük altmış akçe yardım yapılmıştır. Hacı Mehmed Efendi'nin torunlarından Şeyh Muhammed Hamdi ibn-i Şeyh el-Hac Mustafa zamanında, 1832 yılında dergâh bir yangın geçirmiş ve beratları yanmıştır.³³ Dergâhın girişindeki kitabeden dergâhın tamir gördüğü anlaşılabilir olup bu tamir yangından sonra olmalıdır. Kitabede şöyle yazmaktadır:

"Hangâh-ı Zarûrevi bir rik'a-i ehl-i yakîn
Nûr-ı tevhîd idüp ravzasını huld-i berîn
Halvetî râhına bir şeyh-i mücerret bu velî
Eyledi pür tevîz bu makâmı tezyin
Oldu sâhib-i himmetle bu dergâh tamir
Hücre-i halvetini kıldı bu hizmetle râsîn."

Zora Dergâhı'nın bir şubesi de Safranbolu'da idi. Zora'da post-nişîn olanlar kışın Safranbolu'da görevlerini yaparlardı. Zora dergâhı şeyhlerine müntesib olanlar Zora

³¹ Muhammed İhsan Oğuz, *Hazret-i Şaban-ı Veli ve Mustafa Çerkeşi*, İstanbul 1993, 74

³² Oğuz, *Hazret-i Şaban-ı Veli ve Mustafa Çerkeşi*, 104.

³³ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.)*, C.EV., 330/16799.

Dergâhı'na gelirler, erbaîn çıkarırlardı. Bu dergâhta Hacı Mehmed Efendi'den sonra onun sülalesinden olan görev yapan şeyhler şu kişilerdir:

Zoralı Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin oğlu Şeyh Ahmed Feyzullâh Efendi, onun oğlu Şeyh Mustafa Efendi, onun oğlu Şeyh Muhammed Hamdi Efendi, onun oğlu Şeyh Şa'ban Efendi, onun biraderi Şeyh Gazi Mustafa Efendi.³⁴ Bu zâtın vefatından sonra onun en kıdemli müridi Hüseyin Efendi'nin oğlu olan ulemâdan Hüsnü Efendi'ye şeyhlik verilmiştir. Hüsnü Efendi, va'z ve nasihatla irşada gayret etmiştir.³⁵

Şeyh Mehmed Zoravî'nin ölümünden sonra Zoravî dergâhında oğlu Şeyh Ahmed Feyzullah Efendi görev yapmıştır. 1785 (H. 1200) tarihli bir belge, Safranbolu'daki tekkenin şeyhi olan Seyyid Feyzullah'ın vefatı üzerine kardeşleri olan Seyyid Mehmed ve Seyyid Mustafa'nın ortak görevli oldukları tekkenin meşihat görevi sebebiyle Bolu Mukâtaasından devlet tarafından tekkeye tahsis edilen bağ hissesinin kendilerinin tasarrufuna verilmesiyle ilgilidir. Bu belgede adı geçen tekke Muhammed Zoravî'nin tekkesi, Seyyid Feyzullah da Zoravî'nin oğlu Ahmed Feyzullah olmalıdır.³⁶

Muhammed Zoravî'nin soyundan olup tarihi belgelerde en çok adı geçen kişi, onun torunu Şeyh Hacı Mehmed Hamdi Efendi'dir. Bu belgelerden Kastamonu Jurnal defterine göre (24 Receb 1253) 24 Ekim 1837 tarihinde Eş-Şeyh El-Hac Muhammed Hamdi Efendi maiyetindeki 15 dervişan fukarası ile ziyaret sevabı almak maksadıyla Kastamonu'daki Şeyh Şa'ban-ı Veli dergâhında misafir olmuşlardır.³⁷

Mehmed Hamdi Efendi (H. 1256) 1840 tarihli Zora divanı temettuat defterinde de, "uzun boylu, aksakallı Mustafa oğlu Eş-Şeyh Mehmed Efendi" şeklinde geçmektedir. Gelirlerine esas olan mülkü ise şunlardı: 60 dönüm mezru' tarla, 30 dönüm gayri mezru' tarla, 1 dönüm bağ, 3 merkeb, 1 beygir, 3 sağmal inek, 2 buzağı, 2 çift camuş öküzü, 12 koyun, 28 keçi, 6 kuzu, 10 oğlak. Ayrıca bu defterde "Divan-ı mezbur şeyhi olmağla tekâlîf alınmazmı" denilmesinden vergiden muaf olduğu anlaşılmaktadır.³⁸

H. 1260 (M. 1844) tarihli temettuat defterinde ise Şeyh Mehmed Efendi'nin Zora tekkesi postnişini olduğu, hangâhda ayende ve ravende (gelen geçen) dervişlerin doyurulduğu, oşür ve verginin alınmadığı, hazinece aylık 50 guruş yardım yapıldığı fakat bu miktarın yeterli olmadığı belirtilmektedir. Şeyh Mehmed Efendi'nin malvarlığı ise 60 dönüm mezru' tarla, 4 dönüm bağ, 0,5 dönüm bağçe, 2 sağmal inek, 3 kısır inek, 1 düve, 3 koyun, 1 sağman manda, 4 manda öküzü, 5 sağman koyun, 6 erkek koyun, 5 erkek keçi, 10 kuzu, 8 oğlak, 2 katır, 1 merkeb, 1 ester olup tahmini yıllık geliri 873,5 guruştur.³⁹

³⁴ Mustafa Çerkeşi'nin türbesindeki yakın zamanlarda hazırlanmış silsileyi gösteren bir levhada Şeyh Mustafa Arif Efendi yazmaktadır. 15 Cemaziyelahir 1295 / 16 Haziran 1878 tarihli şerhiye sicili kaydında ise Mehmed Fehmi Efendi yazmakta olup biraderi Şeyh Şaban Efendi'nin, rızasıyla ferağat etmesinden sonra tekkeye şeyh olarak atandığı belirtilmektedir. Hamza Yıldız, *2142 Numaralı Safranbolu Şer'iyeye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Karabük: 2017, 111.

³⁵ Vicdani, *Tarikatler Ve Silsileleri*, s. 217-218. Şeyh Feyzullah, Şeyh Hamdi, Şeyh Şaban, Şeyh Mustafa Arif, Şeyh Hüsnü, Muhammed İhsan Oğuz tarafından Zoravî'nin halifeleri arasında gösterilmektedir. Fakat bunlar, Zoravî'nin neslinden olup onun dergâhında görev yapan kişilerdir. Oğuz, *Hazret-i Şaban-ı Veli ve Mustafa Çerkeşi*, 73.

³⁶ B.O.A., C.EV., 507/25603.

³⁷ *Kastamonu Jurnal defteri (1252-1253)*, haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu - İ. Hakkı Aksoyak, N. Fazıl Duru, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1998, 334.

³⁸ B.O.A., ML.VRD.TMT, 4242.

³⁹ B.O.A., ML.VRD.TMT, 4245.

Bu bilgilerden Mustafa oğlu Şeyh Mehmed Hamdi Efendi'nin 1832'de dergâhın şeyhi olarak görev yaptığı anlaşılmakta fakat öncesi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 2142 numaralı Safranbolu Şer'iyye Sicili'nden anlaşıldığına göre Şeyh Mehmed Hamdi Efendi 15 Cemaziyelevvel 1295 (16 Haziran 1878) tarihinden az önce vefat etmiştir. Onun vefatıyla boşalan şeyhlik makamına, oğlu Şa'bân Efendi'nin el çekmesi ile Mehmed Hamdi Efendi'nin diğer oğlu Mustafa Fehmi Efendi geçmiştir.⁴⁰

5. Halifeleri

Şeyh Mehmed Zoravî'nin en önemli halifesi Çerkeşi Mustafa Efendi (ö. 1229/1814)'dir. Şeyh Mustafa Çerkeşi'den Nasûhiyye'nin Çerkeşiyye kolu doğmuştur. Çerkeşiyye kolu şeyhleri Osmanlı Devleti'nde XIX ve XX. yüzyıllar boyunca etkili olmuştur. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey ve Şeyhülislâm Mehmed Sâdeddin Efendi ile devrin tanınmış âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi ve kelâmcı Abdüllatif Harpûtî gibi âlimler onun tarikatına intisap etmişlerdir. Çerkeşiyye'den Geredeli Halil Efendi (1786-1843)'ye nisbet edilen Halîliyye ile Beypazarlı Ali Efendi'nin halifesi Kuşadalı İbrâhim Efendi (ö. 1262/1846)'ye nisbet edilen İbrâhimîyye (Kuşadaviyye) kolları doğmuştur.⁴¹

Şeyh Mehmed Zoravî'nin diğer halifeleri ise şunlardır:

Şeyh Mustafa Efendi (Zoralı), Şeyh Yûsuf Efendi (Tokatlı), Şeyh Muhammed Efendi (Çerkeşli), Şeyh Hasan Efendi (Kürelî), Şeyh Ali Efendi (Zoralı), Şeyh Ali Efendi (Çorumlu), Şeyh Ahmed Efendi (Kastamonulu), Şeyh Ali Efendi (Taşköprülü), Şeyh Hasan Efendi (Kastamonulu), Şeyh Hüseyin Efendi (Kastamonulu), Şeyh Seyyid Osmân Efendi (Kastamonulu), Şeyh Hasan Efendi es-Simavi, Şeyh Hasan b. Ali, Şeyh el-Hac Ahmed Efendi, Şeyh Hüseyin Efendi, Şeyh Halil Rükui Efendi, Şeyh Ahmed Halife, Şeyh Mustafa Efendi,⁴²

SONUÇ

Karabük ve çevresinde tasavvuf tarihimizde önemli yeri olan mutasavvıflar yetişmiştir. Şeyh Hacı Mehmed Zoravî, bu mutasavvıflardan biridir. Zoravî, Halvetiyye tarikatının Şa'baniyye kolunun alt kolu olan Nasuhiyye tarikatı şeyhidir. Şeyh Mehmed Zoravî'nin ne zaman doğup vefat ettiği bilinmemektedir. Şeyh İbrahim Has'ın yazdığı bir mektuptan Şeyh Mehmed Zoravî'nin 1744 yılında hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

Zoravî'nin mensub olduğu Halvetîlik tarikatının Karabük yöresine ne zaman geldiği bilinmemektedir. Karabük çevresindeki bilinen ilk Halvetiyye merkezleri Eflani ilçesinin Küre-i Hadid köyündeki dergâh ile Safranbolu'daki Şeyh Murad Efendi Dergâhı'dır.

Şeyh Mehmed Zoravî'nin babası Şeyh Muharrem Efendi'dir. Yöredeki rivayette Şeyh Muharrem Efendi, Şeyh Mehmed Zoravî'nin küçük kardeşi olarak anlatılmaktadır. Bazı yayınlarda Mehmed Zoravî'ye değinilirken Karabük yöresinde yanlış olarak anlatılan sözlü bilgiler herhangi bir tenkide tabi tutulmadan ve ilgili kaynak eserlere başvurulmadan aynen aktarılmıştır. Oysaki Halvetî büyükleriyle ilgili bazı kitap ve akademik çalışmalardan Şeyh Muharrem Efendi'nin Mehmed Zoravî'nin babası olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca

⁴⁰ Yıldız, *2142 Numaralı Safranbolu Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, 101.

⁴¹ Kerim Kara, "Mehmed Nasuhi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2003, XXVIII: 502; Azamat, "Çerkeşi Mustafa Efendi", 273.

⁴² Vassaf, *Sefine-i Evliya*, IV: 77-78.

Şeyh Muharrem Efendi'nin, Mehmed Zoravî'nin ilk şeyhi Mehmed Nasuhî ile eski bir tanışıklığının olduğu anlaşılmaktadır.

Şeyh Mehmed Zoravî, ilk tasavvufî eğitimini Mehmed Nasuhî'den almıştır. Mehmed Nasuhî'nin 1718 yılında ölümünden sonra yarım kalan tasavvufî eğitimini Şeyh Abdullah Rüşdî'den alarak tamamlamıştır. Şeyh Abdullah Rüşdî'nin 1728 ya da 1734 yılında vefat etmesinden sonra ise onun en büyük halifesi olan Mehmed Zoravî şeyh olmuştur. O, Zora köyünde büyük bir hangâh yaptırmıştır. Bu hangâhın bir şubesi de Safranbolu'da bulunmaktaydı. Zora dergâhına Osmanlı yönetimince çeşitli ödenekler ayrılmıştır. Şeyh Mehmed Zoravî'nin vefatından sonra bu dergâhta Zoravî'nin oğlu Ahmed Feyzullah Efendi, ondan sonra da Zoravî'nin neslinden olan kişiler şeyhlik yapmışlardır.

Şeyh Mehmed Zoravî'nin herhangi bir eserine rastlanılmamıştır. Onun eseri, yetiştirdiği talebeleri ve muhitini manevî olarak aydınlatan dergâhı olmuştur. O, birçok halife yetiştirmiştir. Yetiştirdiği halifelerin en önemlisi Şeyh Mustafa Çerkeşî'dir. Mustafa Çerkeşî, kendisine isnad edilen Şa'bâniyye'nin Çerkeşiyye kolunun kurucusudur. Çerkeşiyye'den de Halîliyye ve Kuşadaviyye (İbrahimiyye) kolları ortaya çıkmıştır. Çerkeşiyye, Osmanlı tasavvuf ve kültür hayatında etkili olmuştur. Bazı şeyhülislam ve âlimler Çerkeşiyye/Halîliyye tarikatına intisab etmişlerdir. Çerkeşiyye'den Kuşadalı İbrahim Efendi, Beypazarlı Ali Efendi, Gerdeli Halil Efendi ve Ömer Fuadî-i Sâni gibi önemli mutasavvıflar yetişmiştir. Ayrıca Mustafa Çerkeşî'nin neslinden Çerkeşîler âlim zümresi ortaya çıkmıştır.

Şeyh Mehmed Zoravî, mensup olduğu tarikat silsilesinde önemli mutasavvıfların yetişmesine vesile olduğu gibi kurduğu dergâhın Karabük-Safranbolu çevresinin tasavvuf hayatında önemli rol oynamasına rağmen, tasavvuf tarihimizde az bilinen fakat önemli bir yere sahip olan bir mutasavvıftır. Buna rağmen Şeyh Mehmed Zoravî hakkında birkaç kitapta bir ya da birkaç cümlelik bilgiden başka hiçbir bilgi verilmemiştir. Bununla birlikte onun hakkında herhangi bir araştırma da yapılmamıştır.

Hem ülkemiz hem de Karabük yöresi tasavvuf hayatında derin bir iz bırakmış olan Şeyh Mehmed Zoravî hakkında tasavvuf ve tasavvuf tarihi ile ilgili eserler ve arşiv belgeleri daha detaylı incelenerek daha kapsamlı araştırmaların yapılması tasavvuf kültürü açısından önem arz etmektedir. Bundan dolayı yaptığımız bu çalışma ile hem Karabük ve çevresi tasavvuf tarihinin hem de Nasuhiyye tarikatı ve alt kolları hakkındaki bilgilerin biraz daha aydınlatılmasına katkıda bulunacağı ümit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- BOA., C.EV., 330/16799.
 B.O.A., C.EV., 507/25603.
 BOA., ML.VRD.TMT, 4242.
 BOA., ML.VRD.TMT, 4245.
 Aşkar, Mustafa. "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39, (1999):
 Bahadıroğlu, Mustafa. "İbrâhim Zâhid-i Geylânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 21, (2000): 535-563.
 Erkaya, Mahmud Esad. "Mehmed Aydî Efendi'nin (1812-1865) Divan'ında Dînî ve Tasavvufî Kültür". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi IX/XXXXIII*, (2016): 215-226.
 Ersoy, Hüseyin Lütfi. *Karabük Tarihi*. İstanbul: Karabük Valiliği Yayınları, 2011.

Gül, Halim. "Safranbolulu Halvetî-Şabânî Şeyhi Yazıköylü Mehmed Emin Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tekkesi". *Dünden Bugüne Safranbolu'da Dinî Hayat*. Safranbolu: Safranbolu Belediyesi Yayınları, 2016.

Gül, Halim. "Safranbolulu Halvetî-Şabânî Şeyhi Yazıköylü Mehmed Emin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tekkesi". *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi VI/III*, (2017): 1426-1443.

Gül, Halim. "Çerkeşi Halifelerinden Safranbolulu Mehmet Emin Efendi". *Çankırı: Çankırı'nın Manevi Mimarları* 2017.

Işın, Ekrem. "İbrahim Efendi (Kuşadalı)". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Ed. Nuri Akbayar, Ekrem Işın, Necdet Sakaoglu vd., Ankara: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

İbrahim Has. *Tasavvufî Mektuplar*. haz. Mustafa Tatçı, İstanbul: 2005.

Kara, Kerim. "Mehmed Nasuhi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXVIII*, (2003): 500-502.

Azamat, Nihat. "Çerkeşi Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi VIII*, (1993): 272-275.

Kastamonu Jurnal defteri (1252-1253). haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu-İ. Hakkı Aksoyak, N. Fazıl Duru. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1998.

Mustafa Rumi Efendi Efendi (Şeyh-Geredeli). *Divan*, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu- Mustafa Tatçı. Ankara: 1998.

Nasuhioğlu, Rüküddin. *Şeyh Muhammed Nasuhi, Hayatı, Eserleri, Divanı, Mektupları*. Haz. Kemal Edib Kürkçüoğlu. İstanbul: 1996.

Oğuz, Muhammed İhsan; *Hazret-i Şa'ban-ı Veli ve Mustafa Çerkeşi*, İstanbul: 1993.

Sarıkaya, Fatih. "Halvetiyye Tarikatının Kurucusu Meselesine Dair Yeni Bir Değerlendirme ve Revak Sultan". *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi VI/III*, (2017): 2078-2095.

Soydar, Ali Rıza. *Şeyh Mustafa Çerkeşi*. Ankara: Semih Ofset, 2014.

Susoy, Şenol. "Karabük Kültür Hayatının Ünlüleri". *Karabük*. İstanbul: 2015.

Susoy, Şenol. *Za'feranbolu'nun Mânevî Mimarları*. Karabük: Safranbolu Belediyesi Yayınları, 2014.

Tatçı, Mustafa. "Hazret-i Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî Ve Şa'bâniyye". *I. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu*, 4-6 Mayıs 2012, Kastamonu: 2012.

Tatçı, Mustafa. "Yeni Bilgiler Işığında Üsküdarlı Şeyh Muhammed Nasuhi (1058-1648/1130-1718)". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 5/XIII, (2004): 155-187.

Uludağ, Süleyman. "Halvetiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XV*, (1997): 393-395.

Vicdani, Sadık. *Tarikatler Ve Silsileleri*. haz. İrfan Gündüz. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995.

Vassaf, Osmanzade Hüseyin. *Sefine-i Evliya*. haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. İstanbul: 2006.

Yıldız, Hamza. *2142 Numaralı Safranbolu Şer'iyeye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). Karabük: 2017.

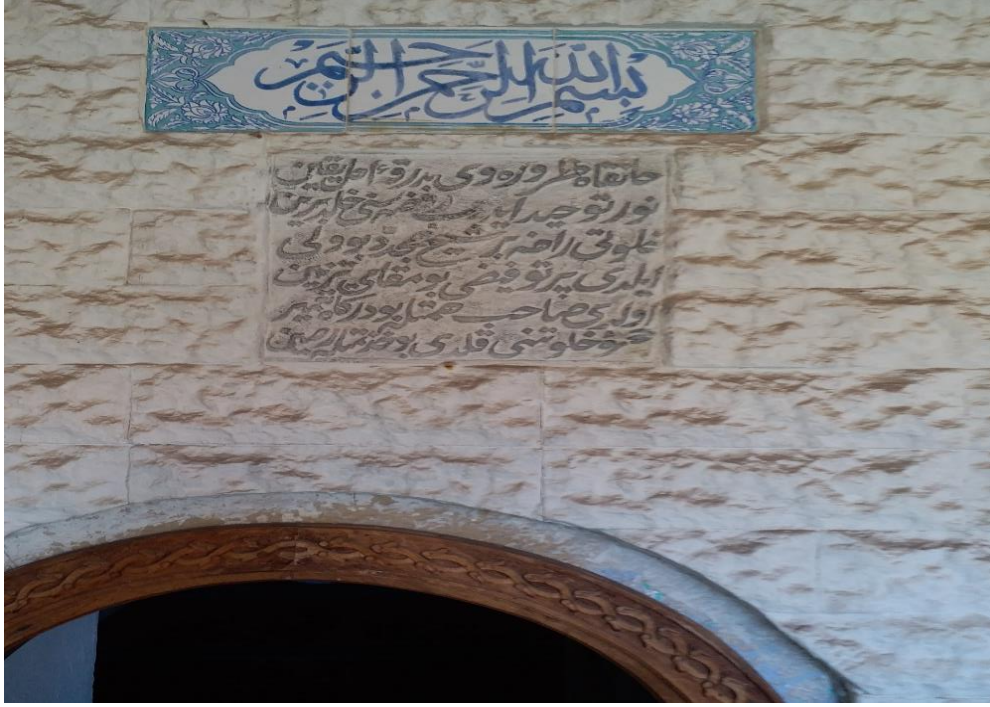
EKLER

Şeyh Hacı Mehmed Zoravî'nin Sobran köyündeki türbesi

Zora Dergâhı

Zora Dergâhı kitabesi

Mehmed Zoravi'nin silsilesini gösteren Zora dergâhında bulunan metal bir levha